

Beretning:

Undersøgelse af gård fra vikingetid og landsby fra middelalder og renæssance

Sted: Langgade 25, Lund

Matr. nr.: 20b

Ejerlav: Lund by, Tamdrup

Sbnr.:

Sogn: Tamdrup

Herred: Nim

Gl. Amt: Skanderborg

HORSENS MUSEUM

JOURNALNR.:

HOM 2109

KUAS: 2003-2123-0818

År: 2006-2007

Indhold:

1. Resume
2. Sagens forhistorie
3. Topografi
4. Sagens forløb og metode
5. Anlæg og fund
6. Naturvidenskab
7. Datering og konklusion

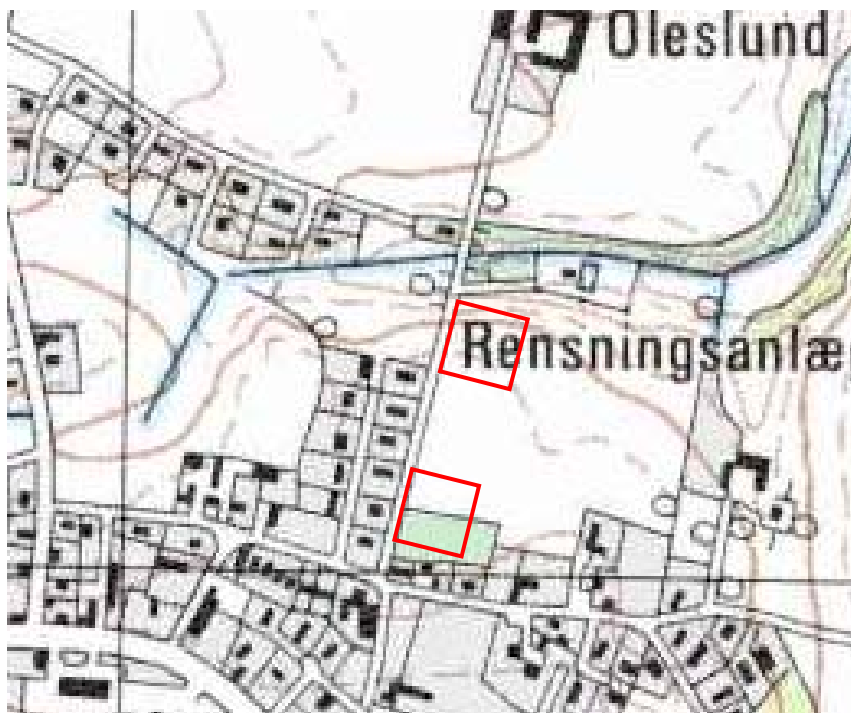
Ill. 1. Renæssancekælder under udgravning.

1. Resume

Horsens Museum har i perioden 25. september 2006 til 16. januar 2007 foretaget 1. etape af en arkæologisk undersøgelse af et 1,3 ha stort område på Langgade 25 i Lund. Området stod for at skulle byggemodnes og udstykkes til parcelhus- og andelsboligbyggeri. I december 2005 havde museet foretaget en forundersøgelse der viste, at nøjere arkæologiske undersøgelser var nødvendige 2 steder på området (Ill. 2).

Pga. endnu stående bygninger på den sydligste del af området ud mod Langgade, har undersøgelserne ikke kunnet gøres færdige. Dette er helt efter planen. Først når disse bygninger er revet ned kan 2. etape gennemføres.

Det undersøgte område ligger i den nordlige del af det formodede middelalderlige Lund. Undersøgelserne har vist aktivitet på området fra vikingetid, middelalder og renæssance, hvilket med andre ord vil sige, at vi kan dokumentere bebyggelse fra 1000-tallet til i dag.

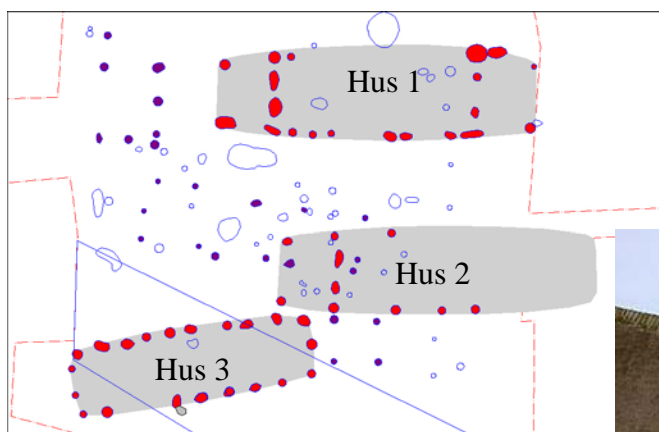

Ill. 2. Omtrentlig placering af de to udgravningsfelter. Felt 1 mod syd, felt 2 mod nord. Det grønne areal i felt 1 repræsenterer en nåletræsplantage. Langgade er den gennemgående øst-vest orienterede gade syd for felt 1.

Den vikingetidige aktivitet viste sig i form af tre huse med buede langvægge, beliggende for sig selv i felt 2 i den nordlige ende af det undersøgte område (Ill. 3). Spor af så tidlig aktivitet var ikke umiddelbart ventet.

Hus 1 har tydeligt buede langvægge og måler ca. 24 x 7 m. Det har indvendige tagbærende stolper i begge ender af huset, således at det er delt op i en stor hal i midten og en mindre sektion i hver ende. Dermed ligner det et hus af Trelleborg-typen, men i modsætning til denne type, har det ikke skrånede støttestolper udvendigt. Hus 2 ligner Hus 1 og ligger parallelt med dette 7 m mod syd. Her er det kun den vestlige halvdel der er påvist.

Hus 3 er det sydligst beliggende hus og har kun ganske let buede vægge og måler ca. 19 x 6 m. Det blev først anset for at være et-et-skibet middelalderhus med rette vægge, men viste sig ved nærmere eftersyn at have let buede vægge. De tre huse har formentlig afløst hinanden. Ud fra deres form dateres de til 1000-tallet.

Ill. 3. Herover de tre vikingetidshuse fra Lund. Til højre rekonstruktion af vikingetidshuse i Vikingegården ved Fyrkat.

Mellem vikingehusene var der en hel del stolpehuller af middelalderlige huse. Der er tale om et beboelseshus, et udhus og en staklade. Alle middelalderhusene er et-skibede. Dateringen er usikker da denne hustype forekommer hele middelalderen, men fund af keramik snævrer dateringen ind til tidlig middelalder eller højmiddelalder, 1100-1300.

I felt 1 i den sydlige ende af det undersøgte område var der middelalderhuse i mindst to faser. Den ældste fase består af et et-skibet hus. Den yngste fase består af en 3-længet gård med et sulehus som nordfløj og to sammenhængende et-skibede huse som vest- og sydfløj. Keramikfund tyder på at denne gård er fra høj- eller senmiddelalderen, 1200-1500.

Længst mod sydvest i udgravningsfeltet fandt vi en smedje. Der var tale om et anlæg med sort fyld og en del slagge. Afgrænsningen i fladen var 3,6 x 4,2 m. I kanten af anlægget var der 4 stolpehuller som dog ikke var placeret regelmæssigt, og i den vestlige ende var der stenspor. Ved udgravning af anlægget viste det sig at have en temmelig uregelmæssig bund. Det er derfor vanskeligt at give et sikkert bud på anlæggets oprindelige udformning, men at der er blevet smedet i stor stil på stedet i senmiddelalderen er klart. I alt har vi fundet over 1 ton slagge. Ved en umiddelbar bedømmelse af slaggen tolkes den som smedeslagge.

Umiddelbart vest for middelaldergårdens vestfløj fandt vi en stensat kælder (Ill. 1). Kælderen bestod af en brolægning i bunden omkranset af større kantsten. Brolægningen bestod af 10-15 cm store marksten, lagt pænt med den flade side opad. Den var bevaret i sin fulde udstrækning, bortset fra længst mod syd, hvor den delvist var plyndret. Kantstenene var 60-80 cm store marksten der var sat med den flade side ind mod kældenderen, så de dannede det nederste af kælderenes vægge.

I kælderenes nordøstre hjørne var der nogle større sten placeret med den flade side opad, så de dannede et plateau eller trin i ca. 20 cm højde over gulvet, ca. 80 cm ud fra nord- og østvæggen. Her kan være tale om trappen ned i kælderen eller en form for bord. Mod øst var der en udbygning uden brolagt bund men med stensatte sider, bevaret mod nord og øst. Hvorvidt der her er tale om en lille udbygning på kælderen eller om det er nedgangen til kælderen er usikkert. Kælderenes højde kan ikke bestemmes, men gulvhøjden lå 85 cm under undergrundsniveau.

2. Sagens forhistorie

Horsens Museum modtog telefonisk forespørgsel fra Dansk Andelbyg ApS ved Niels Lindberg d. 16. august 2005 vedr. matr. nr. 20b i Lund. D. 18. august sendte Horsens Museum brev til Dansk Andelsbyg med anbefaling af, at man fik foretaget en arkæologisk forundersøgelse af det pågældende område. D. 14. november 2005 sendte Dansk Andelbyg brev til Horsens Museum med anmodning om foretagelse af en sådan arkæologisk forundersøgelse.

Horsens Museum foretog forundersøgelsen d. 5. – 6. december 2005. Den viste at yderligere arkæologiske undersøgelser var nødvendige, før en byggemodning ville kunne påbegyndes. Der blev planlagt to etaper for de arkæologiske undersøgelser. Etape 1 bestod af åbningen af to felter på den ikke bebyggede og udyrkede del af matriklen. Etape 2 bestod af den i forvejen bebyggede del af matriklen ud mod Langgade, inklusive have og nåletræsplantage.

Budgettet for etape 1 lød på kr. 167.200,00. Budgettet for etape 2 lød på kr. 215.925,00.

3. Topografi

Matriklen ligger på et moræneplateau i den nordlige udkant af landsbyen Lund. Den er langstrakt og orienteret nord-syd. Det højeste punkt på matriklen er ca. midt for, længst mod vest og ligger i 31 m over DNN. Terrænet falder en anelse både mod Langgade i syd og mod nord hvor den dog til sidst falder brat ned i en kløft med et vandløb i bunden. Dette er en erosionskløft der fører mod nordøst ud i den store gletcherdal Hansted Ådal, der munder ud i Horsens Fjord via Nørrestrand. Østligst på matriklen er der en lavning der strækker sig i hele matriklens længde og munder ud i kløften i nord. Matriklen afgrænses mod vest af en markvej, der løber i det gamle skel, der ses på Original 1-kortet fra 1818. Muldlaget er 20-30 cm tykt på de højest liggende områder, men er over 1 m tykt længst mod sydøst.

4. Sagens forløb og metode

Den arkæologiske udgravning blev påbegyndt d. 25. september 2006. Ansvarlig for udgravningen var arkæolog Lars Pagh, der i begyndelsen var alene på udgravningen men i det meste af december måned fik assistance af arkæolog Lone Seeberg Jensen. Til afrømning af muldlaget leverede entreprenørfirmaet Ole Mortensen, Løsning maskinkraft med skiftende bemanning.

Vi startede med at rømme muld af i felt 1 i den sydlige ende af det udyrkede areal umiddelbart nord for nåletræsplantagen. Herfra arbejdede vi os nordpå til anlægstætheden i undergrunden aftog kraftigt. Derefter åbnede vi det nordlige felt 2. Efter at have undersøgt de fremkomne anlæg var det tid til at udvide felt 2 mod syd. Herefter foretog vi en udvidelse af felt 1 mod syd. Det betød at vi fjernede det levende hegn og en del af nåletræsplantagen. Samtidig betød det at vi tog hul på projektets etape 2. Dette var efter aftale med bygherre Niels Lindberg, der ønskede så stor en del af området hen mod de stående bygninger ud mod Langgade undersøgt så hurtigt som muligt. Via endnu en udvidelse mod syd kom vi næsten så langt vi kunne for de stående bygninger. Ved at rømme mulden så langt mod syd kom vi fri af den sydligste projekterede stikvej, hvorved der kunne gives fri bane for entreprenørernes arbejde med etablering af kloak og veje, så snart vi var færdige med at registrere og undersøge de fremkomne anlæg.

Alle fremkomne anlæg er registreret i fladen ved opmåling med GPS. De fleste anlæg i form af stolpehuller og gruber er herefter blevet snittet, hvorved vi har fået den lodrette profil frem, som er blevet tegnet og beskrevet. Enkelte stolpehuller og gruber er dog ikke blevet snittet af tidsmæssige årsager. De arkæologiske undersøgelser af det rømmede område sluttede d. 16. januar 2007, hvorefter denne del af området blev frigivet.

Til dato har vi til udgravningen brugt de midler der var til rådighed i budgetterne for etape 1 og 2. I forbindelse med udgravningen af smedjen var vi imidlertid nødt til at bruge så megen ekstra tid, at vi søgte KUAS om en ekstrabevilling på kr. 87.487,50 til denne uforudsete aktivitet. Dette beløb blev bevilget af KUAS d. 15. januar 2007, og disse penge er nu afsat til at dække udgifterne til fuldførelsen af udgravningens 2. etape, når bygningerne ud mod Langgade er revet ned.

5. Anlæg og fund

I det følgende vil anlæggene blive gennemgået i dateringskronologisk rækkefølge. Genstandsfundene vil blive behandlet til sidst, men vil også i forbindelse med de relevante anlæg blive inddraget som grundlag for anlæggenes datering.

Vikingetid

De ældste anlægsspor fandtes i felt 2 i form af tre huse med buede langvægge som formentlig skal dateres til 1000-tallet (Ill. 3). Hus 1 har stolpehuller der danner en tydeligt buet sydvæg mens nordvæggen ikke er bevaret i sin fulde udstrækning, men må formodes at have en form der modsvarer den sydlige. Huset måler ca. 24 x 7 m. Det har indvendige tagbærende stolper i begge ender af huset, således at det er delt op i en 15 m lang hal i midten og ca. 4,5 m lange sektioner i

hver ende, formentlig med stald i den østlige ende. Dermed ligner det et hus af Trelleborg-typen, selvom der ikke er spor af skråstillede støttestolper udvendigt. Hus 2 ligner Hus 1 og ligger parallelt med dette 7 m mod syd. Her er det kun den vestlige halvdel der er påvist.

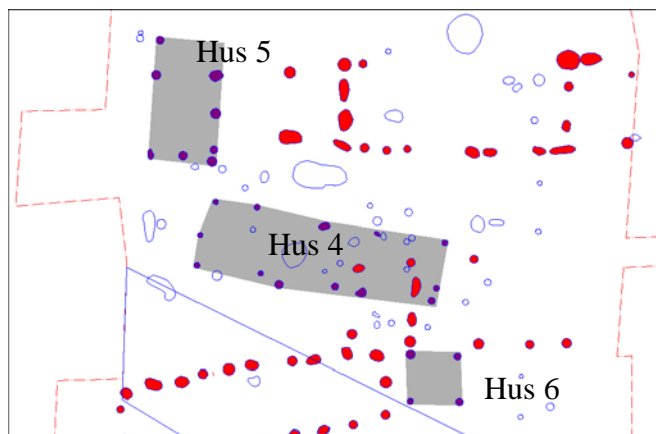
Hus 3, beliggende 13 m sydligere end Hus 1 og forskudt lidt mod vest, har kun ganske let buede vægge og måler ca. 19 x 6 m. Det blev først anset for at være et et-skibet middelalderhus med rette vægge, men viste sig ved nærmere eftersyn at have let buede vægge. Dette hus har ikke spor af indvendige tagbærende stolper. De tre huse kan have afløst hinanden men formentlig har Hus 1 fungeret samtidig med Hus 2 eller Hus 3. Kun Hus 2 og 3 kan ikke have været samtidige.

Middelalder

Mellem vikingehusene var der en hel del stolpehuller af middelalderlige huse. Disse åbenbarer sig ikke krystalklart, men jeg har givet et bud på placeringen af et beboelseshus, et udhus og en staklade (Ill. 4). Alle middelalderhusene er et-skibede. Beboelseshuset (Hus 4) er 17 x 5 m og orienteret øst-vest. De tagbærende stolper er placeret i væggene men ikke parvis. Væggene har været lerklinede og der har formentlig eksisteret en eller flere

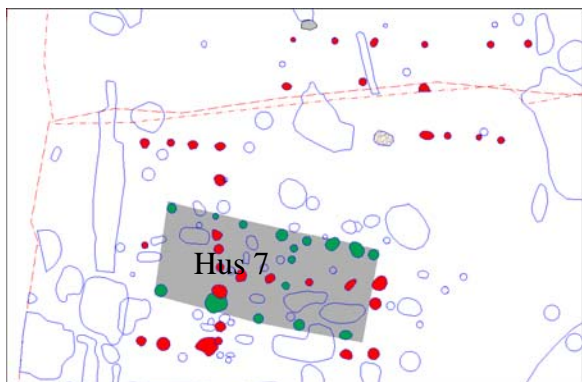
indvendige vægge som nogle af de registrerede stolpehuller er udtryk for.

Udhuset (Hus 5) er 8,5 x 4,8 m og orienteret nord-syd. Det ligger vinkelret på beboelseshuset nordvest for dette og danner vestlængen i gården. Stakladen (Hus 6) ligger sydøst for beboelseshuset og er 3,5 x 3,8 m. Typologisk forekommer disse huse hele middelalderen igennem, men keramikfund tyder på at denne gård er fra tidlig eller højmiddelalder, 1200-1500.

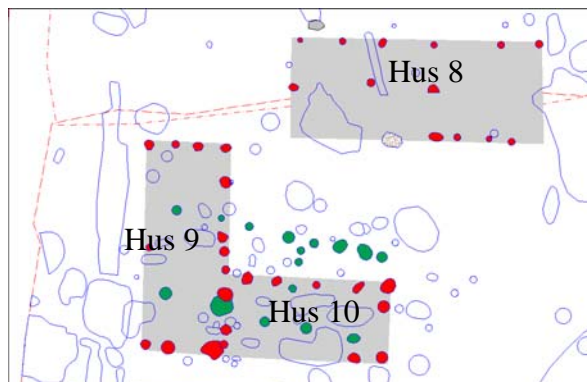

Ill. 4. Middelalderligt gårdsanlæg i felt 2. Hustyperne forekommer middelalderen igennem, men fund af keramik snævrer dateringsrammen ind til perioden 1200-1500.

I felt 1 i den sydlige ende af det undersøgte område var der middelalderhuse i mindst to faser (ill. 5 og 6). Den ældste fase består af et et-skibet hus (Hus 7). Dette hus er orienteret øst-vest med en lille afvigelse mod VNV-ØSØ og måler 14 x 6 m. Tre stolpehuller tværs gennem huset tyder på en ruminddeling så huset har haft et 8,5 m langt vestligt rum og et 5,5 m langt østligt rum. Tolkningen af dette hus som det ældste bygger på en lidt usikker strategafi i to overlappende stolpehuller.

Ill. 5. Middelalderhus med ruminddeling.

Ill. 6. 3-længet middelaldergård. Nordfløjen er et 2-skibet sulehus. Vest- og sydfløjen er to sammenhængende 1-skibede bygninger.

Den formodede yngste fase består af en 3-længet gård med et sulehus som nordfløj og to sammenhængende et-skibede huse som vest- og sydfløj. Sulehuset (Hus 8) er orienteret øst-vest og måler 16 x 6,4 m. Vestfløjen (Hus 9) er orienteret nord-syd og måler 13,5 x 5,4 m. Den er gennemgående så dens sydgavl flugter med sydfløjens sydvæg. Sydfløjen (Hus 10) er orienteret øst-vest, er bygget sammen med vestfløjen og måler 10,2 x 5,2 m.

Keramikfund tyder på at denne gård er fra høj- eller senmiddelalderen, 1200 – 1500.

En senmiddelalderlig smedje

Længst mod sydvest i udgravningsfeltet fandt vi spor af en smedje. Der var tale om et anlæg med sort fyld og en del slagge. Afgrænsningen i fladen var 3,6 x 4,2 m. I kanten af anlæggets østlige del var der 4 stolpehuller som dog ikke var placeret regelmæssigt, og i den vestlige ende var der stenspor.

Vi gravede anlægget i december måned og forholdene var særdeles vanskelige pga. megen regn. Desuden var det svært at komme til den vestlige ende af anlægget fordi det lå temmelig lavt og meget tæt på den eksisterende grusvej.

På det tidspunkt hvor vi havde rensat af i fladen, antog vi at have at gøre med et kulturlag/gulvlag indvendigt i et smedeværksted. Der var mange stykker slagge spredt ud over hele anlægget, fylden var mørkebrun til sort og afgrænsningen til undergrund var helt klar. Inden vi gravede videre bestemte vi os derfor for at tage jordprøver fra hele fladen. Vi delte den ind i kvadrater af 25 x 25 cm og tog en jordprøve i en pose med 1 liter fra hvert felt. Ideen var at vi ud fra prøvernes sammensætning ville kunne danne os et billede af aktiviteterne i værkstedet samt evt. placeringen af smedjens esse, ambolt mm.

Vi fortsatte udgravningen af anlægget ved at påbegynde et snit for at kunne registrere dybden og etablere en profil. Herved viste det sig at have en temmelig uregelmæssig bund. Vi besluttede os for at tømme anlægget og lade en korsbalk stå tilbage. Der var tale om en nedgravning der fra kanten af anlægget skrånede jævnt ned mod en flad bund der var 46 cm under undergrundsniveau i en udstrækning på 1,1 x 0,9 m. Regner man med et smudslag i bunden på 5-10 cm kan det give en fladeudstrækning på ca. 1,7 x 1,3 m. Centrum af denne flade var forskudt lidt mod SØ i forhold til anlæggets udstrækning i fladen. Fra bunden skrånede nedgravningen også jævnt mod NV men her var der ud mod kanten af anlægget igen en jævnt afrundet nedgravning rundt i kanten af anlægget.

På den skrånende flade mod SØ var der en stempakning fra kanten af anlægget og ned mod bunden i ca. 1 m bredde. Det var håndstore sten der lå ikke specielt pænt men dog pakket og ikke tilfældigt. Pakningens funktion er uvis men den kan have fungeret som fundament. På samme måde var der en del sten på den skrånende flade mod NV, men der var pakningen mere tilfældig. Der kan være tale om fundamentet til opbygningen af en esse, som formentlig blev løftet højere og højere op fra gulvet i løbet af middelalderen.

Fylden i anlægget var ikke delt i erkendbare lag. Det er muligt at der er tale om en langsom opfyldning af anlægget under brug, således at gulvlaget efterhånden er blevet hævet op i niveau med undergrunden. Fylden var imidlertid så ensartet mørkebrun og sort at der ikke tegnede sig fyldskifter. Indholdet af slagge varierede lidt, men der var mere eller mindre slagge over det hele og i alle niveauer. Udbredelsen virkede tilfældig.

Fund af keramik i fylden tyder på en datering af anlægget til senmiddelalder.

At der er blevet smedet i stor stil på stedet i senmiddelalderen er helt klart. I alt har vi fundet over 1 ton slagge. Ved en umiddelbar bedømmelse af slaggen tolkes den som smedeslagge, hvilket vil

sige, at det er et affaldsprodukt som fremkommer ved smedning. Smeden har under sit arbejde varmet jernet til det var rødglødende, hvorefter han har hamret på det. Herved har jernet fået den form smeden ønskede, samtidig med at det blev rensset for urenheder. Disse urenheder samlede sig i bunden af essen som slaggeklumer.

Det er vanskeligt at give et sikkert bud på anlæggets oprindelige udformning, men formentlig er der tale om en mindre værkstedsbygning med et forsænket gulv. I forbindelse med smedning opstår der som nævnt temmelig meget affald, især i form af slagge, og derfor er gulvhøjden efterhånden blevet hævet.

Renæssance

Umiddelbart vest for middelaldergårdens vestfløj fandt vi en stensat kælder (Ill. 1). Kælderen bestod af en brolægning i bunden omkranset af større kantsten. Brolægningen bestod af 10-15 cm store marksten, lagt pænt med den flade side opad. Den var lagt så den dannede et tilnærmet cirkulært mønster omkring et centrum, der var forskudt 25 cm mod vest i forhold til kælderen's egentlige centrum. Brolægningen var bevaret i sin fulde udstrækning, bortset fra længst mod syd, hvor den delvist var plyndret.

Kantstenene var 60-80 cm store marksten der var sat med den flade side ind mod kælderen, så de dannede det nederste af kælderen's vægge. Disse var bevaret hele vejen rundt i kælderen's nordligste 2/3 men var delvist plyndret i den sydlige 1/3. Stenspor af de forsvundne sten sås dog tydeligt.

I kælderen's nordøstre hjørne var der nogle større sten placeret med den flade side opad, lagt så de dannede et plateau eller trin i ca. 20 cm højde over gulvet, ca. 80 cm ud fra nord- og østvæggen. Her kan være tale om det nederste trin af trappen ned i kælderen eller en form for bord. Mod øst var der en udbygning uden brolagt bund men med stensatte sider, bevaret mod nord og øst. Hvorvidt der her er tale om en lille udbygning på kælderen eller om det er her nedgangen til kælderen har været er usikkert.

Kælderen's højde kan ikke bestemmes, men gulvhøjden lå 85 cm under undergrundsniveau. Den anses for at have fungeret som forråds-kælder. Der er ingen spor af en eventuel bygning over kælderen.

Nedgravningen til kælderen skar ind over middelaldergårdens vestfløj og har måske slettet sporene af et eller flere stolpehuller til denne. Der var ingen strategifi mellem kældernedgravningen og middelalderhuset, men der er ingen tvivl om at kælderen er yngst. Der er fundet en del genstande i kælderen's fyld som dateres til renæssancen, formentlig 1600-tallet. Dermed er imidlertid kun sløjfningsstidpunktet dateret. Da vi ikke kender kælderen's funktionstid kan vi ikke datere dens opførelse, men en gang i 1500-tallet er et kvalificeret bud.

6. Naturvidenskab

Som nævnt er der indsamlet jordprøver fra smedjen, men foreløbig er de ikke blevet undersøgt.

7. Datering og konklusion

Vi har konstateret landbebyggelse på stedet fra 1000-tallet til i dag. Hvorvidt der er tale om ubrudt kontinuerlig bebyggelse kan ikke med sikkerhed dokumenteres, men det virker sandsynligt ud fra de fundne anlæg. Den tidligste aktivitet på stedet er vikingetids gården, som indtil videre må opfattes som en enlig beliggende gård, der havde en efterfølger på samme sted i tidlig middelalder. En gang i 1200-tallet ser det ud til at bebyggelsen er flyttet nogle hundrede meter mod syd, hvor der er opstået en egentlig landsby; det middelalderlige Lund. Dette er som på forhånd antaget. Den ud mod Langgade beliggende bindingsværksbygning er den sidste rest af en flerlænget 1700-tals

gård i den nordlige udkant af den gamle landsby. Den ligger på en matrikel, som formentlig har været uændret siden middelalderen, og det var således også her vi fandt den høj- eller senmiddelalderlige gård og renæssancekælderen fra dens efterfølger.

Sted	Dato	Navn og underskrift
Horsens Museum	23. marts 2007	Lars Pagh